

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”**

**ETICA PROFESIONALĂ ÎN SCRIERILE
SAPIENȚIALE ALE VECHIULUI TESTAMENT**

– TEZĂ DE DOCTORAT –

REZUMAT

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
Pr. Prof. Univ. Dr. IOAN CHIRILĂ**

**DOCTORAND:
Pr. FICIOR CĂLIN FELICIAN**

**CLUJ-NAPOCA
2017**

CUPRINS

CUPRINS	2
LISTA DE ABREVIERI	3
INTRODUCERE	4
PRELIMINARII	13
1. Stadiul actual al cercetării	13
1.1. Literatura de specialitate în limba română	13
1.2. Literatura de specialitate în limba străină.....	17
2. Delimitări terminologice	22
3. Premisele eticii sapiențiale	34
3.1. Premise etice medicale	39
3.2. Premise etice juridice	48
3.3. Premise etice economice	56
4. Categoriile profesionale în scrierile sapiențiale	61
1. Știința medicală	61
2. Justiție – Dreptate	63
3. Economie.....	64
I. REPERE DE ETICĂ PROFESIONALĂ – ABORDARE EXEGETICĂ	67
1.1. Medicină în scrierile sapiențiale.....	67
1.1.1. Etică medicală	67
1.1.2. Boala ca formă de pedagogie divină	69
1.1.3. Profilul medicului și rolul său în iconomia vindecării	74
1.1.4. Medicamentele și importanța lor în vindecarea bolnavilor	79
1.1.5. Încurajarea pacientului – susținerea pacientului	85
1.1.6. Indicații profilactice și îndemnuri pentru cei bolnavi	88
1.1.7. Plinirea poruncilor dumnezeiești în prevenirea bolilor	91
1.1.8. Rolul rugăciunii în vindecare	93
1.1.9. Nădejdea și rugăciunea medicului - înțelepciunea vindecătoare.....	102
1.1.10. Acțiunea vindecătoare a cuvântului – logoterapia	106
1.1.11. Efectul sanogenetic al optimismului	110
1.2. Juridicul în scrierile sapiențiale.....	114
1.2.1. Dreptatea în Scrierile sapiențiale.....	114
1.2.2. Dreptatea, rod al perseverenței în Înțelepciune	125
1.2.3. Dreptatea ca binecuvântare și nedreptatea ca blestem	126
1.2.4. Forța și binecuvântările stării de dreptate	129
1.2.5. Adevărul, esența actului de justiție.....	131

1.2.6. Bindecuvântarea Adevărului și bestemul minciunii.....	134
1.2.7. Demnitatea de Judecător – o rază a dreptății divine.....	139
1.2.8. Pregătirea judecătorilor - o componentă etică.....	142
1.2.9. Imparțialitate și corupție.....	145
1.2.10. Martorul mincinos	149
1.2.11. Pronia divină ca manifestare etică în actul juridic	151
1.3. Economia în scrierile sapiențiale.....	153
1.3.1. Etica dobândirii bogăției	153
1.3.2. Bogăția – darul lui Dumnezeu.....	163
1.3.3. Forme incipiente de etică bancară: împrumuturile - girantul.....	167
1.3.4. Planificarea afacerilor	173
1.3.5. Corectitudine și competitivitate în afaceri.....	179
1.3.6. Prudența în afaceri.....	183
1.3.7. Negocierea afacerilor	187
1.3.8. Rolul conducătorilor în activitatea economică.....	191
II. RELEVANȚA ETICII PROFESIONALE SAPIENȚIALE PENTRU OMUL CONTEMPORAN	197
3.1. Înțelepciunea și etica medicală.....	197
3.2. Etica actului juridic	216
3.3. Înțelepciunea și etica economică.....	227
CONCLUZII	235
BIBLIOGRAFIA.....	243

Cuvinte-cheie: etică, medicină, drept, economie, exegeză, sapiențiale, repere etice, Sfinți Părinți, paradigme

Literatura sapiențială a Vechiului Testament este recunoscută prin incidența sa asupra formării morale, intelectuale și spirituale a omului. În Sfânta Scriptură, înțelepciunea este acea calitate morală și practică, care ghidează și armonizează caracterul individului, pentru a lua decizii care sunt în același timp drepte și benefice. Incursiunea în literatura înțelepciunii, ne va introduce într-o serie de aspecte ale vieții umane, ce sunt relevante pentru viața fiecărui individ în parte dar și în privința relațiilor cu ceilalți indivizi. Literatura sapiențială se înscrie în această dorință divină de a salva omenirea căzută, dorință a lui Dumnezeu de a reînnoi legământele cu coroana creației, a acordurilor sacre și de a reface starea de har pierdută.

În lipsa unei structurări tematice a scrierilor sapiențiale, am hotărât pentru temele alese, în lucrarea de față, să localizez fiecare proverb din cărțile sapiențiale, ce are legătură cu tema respectivă, și să-l comentez coroborând versetele pentru o lămurire a subiectului ales. Fiecare proverb, în parte, oferă o învățătură cu o perspectivă actuală nouă, plină de înțelepciune, precum și cel mai bun mod de a privi, cu alți ochi, tot ceea ce ne înconjoară, inclusiv relațiile interpersonale, raportat la câteva domenii științifice, cum ar fi medicină, economie și drept. „Maniera discursivă a cărților didactico-poetice, nu este cea a unui tratat teologic explicativ, în care teologia să fie expusă axiomatic, ci un discurs pedagogico-liric în care adevărul este exprimat mai degrabă ca apotemă interpretabilă” (Ioan Chirilă).

Corpusul scrierilor sapiențiale transmite, pentru generațiile prezente și viitoare, o învățătură ce beneficiază de o experiență milenară. Aceasta se cere pusă în practică, cu promisiunea de a deschide perspective noi în problemele care ne privesc. Dobândirea înțelepciunii, enunțată în scurtele proverbe din Vechiul Testament, este destinată celor ce cred în Dumnezeu, sau celor ce-L descoperă pe Dumnezeu, pentru îndrumarea pe calea vieții de zi cu zi. Datorită arealului complex de teme abordate, aceste învățături, odată însușite și puse în practică, conferă o viziune de ansamblu, complexă, de a acționa și în consecință, a avea rezultate considerabile în orice situație, cu șanse mari spre o reușită sigură.

Lucrarea de față nu se dorește a fi o lucrare științifică ce va epuiza subiectul ales, ci un punct de plecare în studierea eticii scrierilor sapiențiale. Prin intermediul acestei lucrări, se dorește a oferi puncte de legătură, puncte convergente, între gândirea impregnată de fiorul sacru al poporului evreu, cu modalitatea de abordare actuală a profesiilor alese, oferind o nuanță nouă și în același timp veche, dar nu învechită în domeniului eticii. Din gândirea

elevată a poporului evreu, consemnată în Scrierile Sapiențiale ale Sfintei Scripturi, vom extrage versetele elocvente cu tentă etică, iar în comentariile pe text, vom scoate în evidență superioritatea și beneficiile eticii teocentrice a poporului evreu.

Formulările în antiteză a versetelor culese, unde se îngemânează, binele și răul, dreptatea și nedreptatea, viața și moartea, ne oferă posibilitatea să considerăm învățătura scrierilor sapiențiale drept o lucrare etică, datorită rolului activ de a influența viața și relațiile sociale dintre oameni. Accentul pus pe valorilor morale și condiția umană, din perspectiva revelației divine, menționat în Sfânta Scriptură, oferă eticii un plus de valoare.

Poate că cea mai mare slăbiciune din istorie a fost propunerea mișcării umaniste de redactare a eticii, făcând abstracție de înțelepciunea religioasă a Sfintei Scripturi. Mai târziu s-a ajuns la presupunerea că este posibil să se separe teologia de etică. Studiul eticii este bazat, de fapt, pe o structură teologică. Fără îndoială, anticii au încercat să dezvolte o etică seculară în afara presupuzițiilor religioase. Însă în lumea antică nu exista nicio națiune cu o viziune teologică atât de dominantă, asemenea poporului Israel. Încercările moderne de a separa comportamentul etic al omului de datoria față de Dumnezeu sunt inadecvate.

Sfânta Scriptură este un tezaur de învățături revelate. Bogăția de teme, sensuri și modalități de exprimare revendică din partea cititorului o abordare diversificată. Cărțile Sfintei Scripturi dedicate genului liric sapiențial mărturisesc în unanimitate despre întreaga Sfântă Scriptură că descoperă „toată înțelepciunea”, care-l conduce pe om în timpul întregii sale vieți, spre înfăptuirea binelui și a dreptății, ca și spre îndepărtarea de păcat. Această învățătură, odată cunoscută și pusă în practică, îi conferă celui ce și-o însușește nemurirea: „A ști puterea Ta este rădăcina nemuririi” (Sol 15,3). Tezaurul de sensuri ale Sfintei Scripturi se poate descoperi treptat, pe măsura strădaniei celui interesat de a-și modela viața în conformitate cu exigențele acesteia. O analiză a datelor furnizate de scrierile sapiențiale ale Sfintei Scripturi surprinde plăcut pe oricine se apropie cu credință de ele, prin maximele pline de substanță și prin finețea elaborării lor. Ideile enunțate în aceste scrieri scot la iveală esențe literare privitoare la dimensiuni etice și morale, care vizează diverse medii profesionale, cum ar fi economia, dreptul, medicina. Comentariile Sfinților Părinți ne vor ajuta în a reface legături între problemele și preocupările sociale prezentate în Vechiul Testament și problemele similare cu care se confruntă lumea de astăzi, oferindu-ne noi perspective pentru a crea punți de legătură între teologie și etică.

În strădania noastră de a aprofunda semnificațiile Scrierilor Sapiențiale ale Vechiului Testament, sunt necesare informații despre contextul social și politic al Vechiului Testament

în care acestea au apărut. Acestea pot constitui o nouă premisă sau „puncte de sprijin pentru conceptul de astăzi, asupra omului” (Andrei Marga). Literatura înțelepciunii înglobează o tradiție în creștere a binomului cunoaștere-morală, care a fost încorporată, în cele din urmă, în cinci principale cărți canonice și deuterocanonice (Pilde-Proverbele, Iov, Ecclesiast, Isus Sirah și Înțelepciunea lui Solomon) și care a avut o influență în conturarea limbii și în conținutul altor colecții din literatura Sfintei Scripturi. Literatura sapiențială a influențat în mod special formarea și conținutul colecțiilor ulterioare de proverbe, răspândite în mai toate cărțile Sfintei Scripturi și implicit educația etică, prin oferirea unei părți însemnate a învățăturilor ce au contribuit la formarea incipientă a caracterului și vieții morale din comunitățile evreiești și creștine.

Literatura Sapiențială a Vechiului Testament este până astăzi un izvor nesecat de apă vie, prin profunzimea învățăturilor și a mesajului transmis peste veacuri. Forța mesajului are la temelie pe Dumnezeu ca revelator a voinței Sale pentru „coroana creației”- omul. Învățătura înțelepciunii revelată de Dumnezeu prin oameni aleși, a reușit de-a lungul timpului să transforme mentalități, oameni, popoare, influențându-le în sens pozitiv spre săvârșirea binelui. Înțelepciunea prezentată în Sfânta Scriptură nu este o structură autonomă ce aparține exclusiv omului, ci ea este de fapt un har pentru cei ce intră și rămân în comuniune cu Dumnezeu, conform citatului: „De cei batjocoritori El râde iar celor smeriți le dă har” (Pilde 3,34). Înțelepciunea este un atribut al lui Dumnezeu, însă omul este chemat spre a se împărtăși de revărsarea înțelepciunii, ca lucrare a Duhului Sfânt, prin rămânerea într-o relație statornică cu Izvorul înțelepciunii.

Textul Sfintei Scripturi ne oferă o multitudine de exemple, învățături legate de comportamentul moral sau imoral al oamenilor din istoria vechiului Israel. Totodată sunt evidențiate aspecte ce țin de adevăr, corectitudine, dreptate, precum și personaje biblice, ca modele demne de urmat. Menționăm faptul că termenul de etică în scrierile sapiențiale este într-o relație sinergică cu termenul de dreptate.

Scrierile sapiențiale ale Vechiului Testament sunt încântătoare prin stilul elegant de a transmite mesajul divin, ceea ce denotă că autorii acestor scrieri erau oameni aleși, înzestrați cu puterea duhovnicească de pătrundere și înțelegere a mesajului divin și a înțelepciunii divine.

Scrierile Sapiențiale, adânc impregnate de fiorul divin, pot fi considerate un manual de etică, o etică cu un caracter eminent religios. Teocentrismul, a stat la baza existenței și manifestărilor în viața de zi cu zi a poporului evreu, iar scopul învățării și punerii în practică a

înțelepciunii a fost acela de a aduce individul în armonie cu „ordinea” stabilită de Dumnezeu. Acțiunile săvârșite conform învățăturilor înțelepciunii Sfintei Scripturi îl duc pe om în proximitatea lui Dumnezeu. Pentru cel ce dobândește înțelepciunea este firesc ca și faptele lui să fie morale, în concordanță cu legiurile dumnezeiești.

Înțelepciunea lui Dumnezeu, concepută din punct de vedere intelectual, este considerată ca incluzând înțelegerea legilor universului, imposibil de atins de om, iar înțelepciunea omenească este considerată ca fiind o calitate etică. Pornind de la afirmația că etica este știința dezvoltată pe conceptele binelui și răului, am considerat important să oferim o atenție deosebită Sfântului Antonie cel Mare, care consideră că „celui ce nu știe să deosebească binele de rău nu-i este îngăduit de a judeca pe cei buni sau pe cei răi. Căci bun este omul care cunoaște pe Dumnezeu, dar el nu este bun, nu știe nimic și nici nu va ști vreodată. Căci calea cunoștinței lui Dumnezeu este bunătatea”. Mai mult, Sfântul Antonie cel Mare acordă o atenție deosebită faptului de a fi om rațional cu dorința de a evidenția că adevărata raționalitate nu există decât în comuniune cu Dumnezeu cel ce a sădit în toată creația rațiunea Sa. „Oamenii se socotesc raționali, însă pe nedrept, căci nu sunt raționali. Unii au învățat cuvintele și cărțile vechilor înțelepți. Dar raționali sunt numai aceia care au sufletul rațional, pot să deosebească ce este binele și ce este răul, se feresc de cele rele și vătămătoare sufletului și toată grija o au spre cele bune și folositoare sufletului; iar acestea le săvârșesc cu multă mulțumire către Dumnezeu. Numai aceștia trebuie să se numească oameni raționali”.

Titlul prezentei lucrării „Etica profesională în scrierile sapiențiale ale Vechiului Testament”, a fost ales pentru a se cerceta interacționarea textului biblic cu segmentul social, din dorința îmbinării studiilor teologice cu studiile manageriale absolvite de către subsemnatul. Scopul acestei cercetări este de a evidenția aceste aspecte etice ale Vechiului Testament, mare parte a acestor învățături fiind condensate în scrierile sapiențiale ale Vechiului Testament.

Dorința de a cerceta literatura sapiențială are la bază evidențierea textelor referitoare la reguli de conduită, datoriile față de aproapele, sfaturi și maxime. Au fost identificate mai multe direcții în plan social legate de medicină, farmacie, economie, justiție și educație. Lucrările și articolele din acest domeniu, coroborate cu versetele biblice care fac referire la domeniile pe care le-am ales (medicină, economie, justiție, educație) deschid noi orizonturi, contribuind la o mai bună înțelegere a necesității înțelepciunii biblice în viața omului contemporan. În acest sens, lucrarea prezentă încearcă să clarifice sensul noțiunii de etică în plan social și teologic. Prin această prezentare dorim să facem cunoscut conceptul creștin de

morală și să evidențiem faptul ca la baza moralei, atât creștine cât și iudaice, stau principii legislative, pe care le întâlnim în întreaga cultură a Orientului Apropiat. Fiecare carte din scrierile sapiențiale ale Vechiului Testament are în conținutul ei norme imperative specifice eticii, legi, reguli de conduită, datorii față de aproapele, reguli legate de onoare, scrieri legate de dobândirea înțelepciunii și roadele înțelepciunii, sfaturi, maxime.

Lucrarea de față este concepută pe o structură ce permite cu ușurință familiarizarea cu temele abordate, începând cu titlul „Etica profesională în scrierile sapiențiale ale Vechiului Testament”, ce ne dezvăluie că domeniul abordat este literatura de înțelepciune revelată a Vechiului Testament. Cuvântul „etică” din titlul lucrării ne conduce cu gândul la ceea ce definește etica, adică manieră responsabilă de raportare la celelalte ființe umane. În ceea ce privește tipul de relații, prin specificarea „etică profesională”, intrăm în domeniul a trei științe, și anume: Etică medicală, Etică juridică, Etică economică. Responsabilitatea comportamentului etic al omului este inseparabilă de datoria față de Dumnezeu, având în vedere că abordăm literatura revelată a Vechiului Testament.

Pledoaria din introducerea lucrării evidențiază superioritatea învățăturilor de înțelepciune ale Sfintei Scripturi, ca învățături etice revelate, ce depășesc simpla orizontalitate rațională a omului.

Preliminariile, ca prim capitol, prezintă receptarea lucrării în literatura de specialitate, delimitări terminologice în ceea ce privește etica și morala, propune sfințenia ca centralitate a obligației etice (Lev 19,2), iar Tora este considerată sursă a eticii, respectiv a responsabilității etice transcendente. Premisele eticii sapiențiale propun imitarea lui Dumnezeu, ca perspectivă etică desăvârșită, o responsabilizare a conștiinței celor ce sunt implicați în legăturile profesionale cu alte persoane în domeniile: medical, juridic și economic.

Abordarea exegetică din capitolul II este relevantă pentru a se susține, cu fermitate, încadrarea prezentei lucrări în domeniul eticii, având în vedere cerințele reglementate de literatura sapiențială, ca manieră de raportare la celelalte ființe umane, indiferent de statutul lor (ca fii ai lui Dumnezeu și coroană a creației).

Capitolul III prezintă relevanța eticii profesionale sapiențiale pentru omul contemporan și necesitatea reconsiderării statutului Sfintei Scripturi ca o autoritate absolută, având un rol formativ etic de necontestat.

În ultimul capitol (concluzii) vom face o scurtă reiterare a aportului substanțial pe care-l oferă literatura sapiențială în reșezarea, reconsiderarea eticii divine, revelată în Sfânta

Scriptură, ca etică care responsabilizează omul atât pe orizontală cât și pe verticală, spre desăvârșire.

Motivul întocmirii acestei lucrări are ca scop cercetarea literaturii sapiențiale a diverselor popoare antice și scoaterea în evidență a statutului pe care l-a jucat morala teocentrică – care îl are în centru pe Dumnezeu – în progresul fiecărui popor. Profesorul Nicolae Chițescu susține teoria conform căreia moralitatea religioasă are un aport determinant în dezvoltarea armonioasă a societății umane: „Cine urmărește mersul vieții popoarelor este silit să vadă că progresul moral și social al unui popor stă strâns legat de concepția despre lume și despre viață, pe care i-o formează prin educație, fie religia, fie știința, fie amândouă, completându-se reciproc”.

Tema propusă încearcă o repunere în drept, o revenire la învățătura de înțelepciune a Sfințelor Scripturi, care ar asigura un progres moral și social în societatea desacralizată a zilelor noastre. În lucrarea de față, ne propunem să arătăm corespondența tipică dintre scrierile vechitestamentare, a filozofilor antici și a scrierilor Sfinților Părinți, să scoatem în evidență influența scrierilor vechitestamentare asupra scrierilor enunțate mai sus și a evidenția raporturile dintre ele; să evidențiem superioritatea literaturii sapiențiale iudaice a Vechiului Testament (ca literatură revelată) comparativ cu alte învățături de înțelepciune, precum și superioritatea provenită din influența pe care o are autoritatea divină; să oferim repere biblice pentru etica relațiilor sociale în prezent, precum și redescoperirea actualității învățăturilor de înțelepciune ale Sfintei Scripturi. Pentru a scoate în evidență acest fapt am optat pentru o abordare exegetică tematică cât și istorico-analitică comparată, dorind prin aceasta să scot în evidență superioritatea învățăturilor de înțelepciune ale Sfintei Scripturi.

Se cuvine să mulțumesc bunului Dumnezeu pentru ajutorul primit de a întocmi această lucrare realizată în cadrul disciplinei Studiul Vechiului Testament, la îndemnul și sub directa coordonare a Pr. prof. univ. dr. Ioan Chirilă, căruia îi sunt recunoscător că a acceptat și a supravegheat atent buna desfășurare a întregului demers științific și a finalizării prezentei lucrări. Îmi exprim deplina mulțumire pentru creditul acordat pe parcursul acestor ani de cercetare.

Lucrarea se dorește a fi un prim pilon în cercetarea scrierilor sapiențiale, ce poate asigura o bază morală revelată eticii actuale desacralizate. Argumentele textelor scripturistice prezentate în lucrare, ne-au oferit un fundament suficient de solid, spre înțelegerea beneficiilor provenite din luarea deciziilor etice, ce derivă din acceptarea unei autorități morale transcendentă.

Scrierile sapiențiale ale Sfintei Scripturi vin în întâmpinarea ființei umane, în ceea ce privește alegerea binelui, o valoare etică universală, împotrivindu-se astfel unei alegeri dictate doar de raționalitatea pătimasă, a țărânei, a omului fără Dumnezeu. Incapacitatea rațiunii umane de a percepe binele, se accentuează tot mai mult prin neacceptarea adevărului revelat al Sfintei Scripturi. Persistența în neacceptarea revelației și nerecunoașterea limitelor rațiunii umane, va conduce la o percepere distorsionată a binelui. În acest caz, omul se face responsabil al dezechilibrului ce afectează întreaga creație.

Sfânta Scriptură protejează prin scrierile ei binele în variantă pură, binele hărăzit omului de Dumnezeu, ca valoare etică inegalabilă. Sfânta Scriptură pune accentul pe formarea integrității omului, oferindu-i o bază etică solidă, concretizată prin sfaturi ce propun binele în formă pură, provenind din adevărata sursă a eticii, Dumnezeu. Experiența trăirii sub scutul protector al lui Dumnezeu, acumulată în decursul secolelor în Sfânta Scriptură, ca experiență colectivă, probată de-a lungul perioadei îndelungate de timp a istoriei, poate contribui la coerența și stabilitatea relațiilor sociale.

Înțelepciunea este știința acumulărilor experienței cunoașterii lui Dumnezeu din poruncile divine și din legile sădite în creație. Acumularea cunoștințelor din Sfânta Scriptură în decursul secolelor, au constituit pilonii de sprijin și științelor actuale. Înțelepciunea descrisă în scrierile sapiențiale ale Vechiului Testament este știința duhovnicească și intelectuală revelată, rezultată din experiența de viață a omului cu Dumnezeu. Acumularea acestei experiențe de generațiile anterioare, a fost pusă la dispoziția omului, pentru folosirea benefică a timpului acordat de Dumnezeu fiecărui om pe acest pământ, știut fiind faptul că timpul este și poate fi considerat o resursă limitată.

Neprotejarea dreptății și a omului drept, care aduce prosperitatea în societate din Pilde 11,8 este un semnal de alarmă pentru actuala societate și starea de declin în care se află.

Privirile retrospective în istoria Biblică au constituit adevărate izvoare – modele deja experimentate, transmise din generație în generație, în care se observă grijă Părintească, pronia divină, exprimată prin oameni aleși care-și propune protejarea urmașilor de greșelile inerente ale tinereților (lipsa de înțelepciune). Putem oare afirma că în Scrierile Sapiențiale ale Sfintei Scripturi există principii de etică? Da, deoarece Scrierile Sapiențiale ale Sfintei Scripturi au în conținutul lor legi, principii, argumente, adică fundamentele care constituie etica, prin intermediul cărora Dumnezeu guvernează întregul univers.

În preliminariile lucrării, afirmam că înțelepciunea are un sens sacru prin care omul are posibilitatea să participe la reșezarea frumuseții celei dintâi a creației, propriu zis la lucrarea

asemănării omului cu Dumnezeu. Înțelepciunea Sfintei Scripturi, ca învățătură inspirată aflată sub oblăduirea permanentă a Duhului Sfânt, este un sprijin real pentru omul contemporan. Modelele etice configurate în scrierile sapiențiale cu multiplele incidențe practice în social, au ca finalitate susținerea omului în secvența istorică hărăzită de Dumnezeu. Calea sigură, propusă în scrierile sapiențiale este dreptatea, manifestată prin: onestitate, sârguință (Pilde 10,4; 26,14), controlul de sine (Pilde 14,17; 15,1), simțul responsabilității (Pilde 10,26; 27,23-27), aspecte ce au ca scop formarea caracterului și integrității umane, după modelul divin.

În numirile pe care omul i le-a atribuit lui Dumnezeu, descoperim proiecții etice, modele imperative. Cerința enunțată în versetul „Fiți sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeu vostru, sunt sfânt” (Lev 19,2) este modelul revelat pentru desăvârșirea omului.

Între înțelepciune și etică există o complementaritate, ambele vizează dreptatea și binele, însă dimensiunea eticii scrierilor sapiențiale, este desăvârșită prin ecuația tri-ipostatică, unde imperativul etic provine de la o autoritate transcendentă, Dumnezeu. Prin împlinirea poruncilor divine, omul depășește câmpul orizontalității, urcând astfel treaptă cu treaptă pe verticală, spre dobândirea sfințeniei, culmea eticii.

Învățătura revelată a scrierilor sapiențiale ca parte a Sfintei Scripturi, îndeamnă: „Poftești înțelepciune? Ține poruncile și Domnul îți va da-o ție” (Sir 1,25), iar poruncile au ca cerință neprihănirea omului, trăirea în bunătate și cerința instaurării bunătății, pe pământ și în fiecare om, bazată pe un act de credință adus lui Dumnezeu, pe care generic am numit-o etica spre desăvârșire. Poruncile divine, responsabilizează fiecare ființă umană în legătură cu relația ce trebuie să o mențină cu Creatorul și celelalte ființe create, precum și cu întregul univers. Înțelepciunea potențează puterile omului pentru a-și îndeplini responsabilitățile conform: „Ea se află la tot trupul după măsura dărnicii Lui, și a dat-o celor ce-L iubesc pe El” (Sir 1,9).

Întreaga etică medicală a scrierilor sapiențiale este axată în jurul poruncii iubirii lui Dumnezeu, și implicit a aproapelui, cerință ce îl acreditează pe om ca fiu al lui Dumnezeu, o dovadă a adevăratei slujiri.

Capitolul „Etica medicală” aduce un aport important la redescoperirea aspectelor medicale în ceea ce privește implicațiile emoționale și manifestarea lor exterioară, prin antitezele proverbelor, ce dezvăluie aspectele etice, referitoare la posibilitatea transmiterii stărilor motivaționale pozitive sau negative altei persoane prin intermediul vorbirii. Îndemnul profilactice fac apel la echilibru și cumpătate (Sir 31,26) în ceea ce privește consumul de mâncare, băuturi alcoolice, timpul acordat pentru odihnă, precum și curăția trupei și sufletească. Un accent deosebit este pus pe sănătatea emoțională, datorită

efectului negativ atât fizic cât și psihic. „Că pe mulți i-a omorât întristarea și nu este folos întru ea” (Sir 30,24); „Că din întristare vine moarte” (Sir 38,20). Degradarea fizică și spirituală a omului, are ca punct de plecare, lipsa unei relaționări în plan spiriual cu Creatorul și Proniatorul acestei lumii.

Informațiile privind prepararea și administrarea substanțelor cu calități terapeutice pentru restabilirea și menținerea sănătății, ne dezvăluie complementaritatea etică – înțelepciune prin versetul: „omul înțelept nu se va scârbi de ele” (Sir 38,4), pentru că Dumnezeu „a zidit din pământ leacurile” (Sir 38,4).

Medicii, farmaciștii, familia, și toți cei ce îngrijesc de un bolnav, sunt responsabilizați la cooperare și comunicare cu bolnavul, la îngrijire și intervenție, în cazul suferinței fizice sau psihice, toate având ca imbold etic sacralitatea trupului. Terapiile complementare, încurajarea bolnavului prin cuvântul dătător de speranță, mărturisirea păcatelor și rugăciunea, au rolul de a potența pârghiile trupești de vindecare. Recunoașterea eficacității acestor terapii, impune din punct de vedere etic, folosirea lor în tratarea bolilor sau alinarea suferinței. Chiar dacă în experimentul dr. Larry Dossey a fost testată numai rugăcinea și beneficiile acesteia, prin mărturia revelată a scrierilor sapiențiale despre folosul rugăciunii, cred că este pertinent să considerăm că și celelalte forme de terapie descrise, având de asemenea un caracter revelat, sunt de un real folos la îmbunătățirea stării de sănătate. Refuzul de a le pune în practică, a celor acreditați cu îngrijirea sănătății, poate fi considerat un act lipsit de etică.

Capitolul dedicat Eticii juridice, propune o reșezare a omului bazată pe valorile scrierilor sapiențiale ale Sfintei Scripturii. Asumarea în practica de zi cu zi a învățăturilor înțelepciunii divine, ar putea reface echilibrul pe care societatea de astăzi aproape că la pierdut total. Deși în exprimarea cerințelor etice se folosește imperativul „trebuie”, astăzi dorința de a înfăptui dreptatea într-o societate scindată cultural moral și religios, sau chiar desacralizată, ridică mari probleme. De asemenea, corupția incomodează actul justițional. Observăm astfel o justiție neputincioasă să condamne diversele abuzuri ca urmare a cercurilor de interese, politice sau personale, practică tot mai des întâlnită. Mesajul revelat al Sfintei Scripturi, este un mesaj salvator, înnoitor, ce redirecționează calea omului contemporan, pe singura cale sigură și corectă. Ignorarea cu bună știință a soluțiilor expuse în scrierile sapiențiale, a soluțiilor experiate, valabile până în zilele noastre, poate fi considerată o atitudine de neconformare la adevărata etică.

Adevărata atitudine etică ce merită a fi asumată de omul contemporan, un căutător al fericirii de multe ori în materialitatea imanentului trecător, merită a fi schimbată cu strădania

pe calea sfințeniei, direcționată spre transcendentul veșnic. Cu certitudine nu trebuie să ignorăm faptul că omul dorește dreptatea și binele personal. Sfântul Maxim Mărturisitorul, consideră că fericirea nu se poate dobândi, fără nevoie duhovnicească. În acest sens, el susține că „biruința este capătul din urmă a nevoițelor dumnezeiești ale sufletului pe terenul faptelor. Acesta este binele neamestecat. Iar înțelepciunea este capătul din urmă al vederilor tainice ale sufletului în ordinea cunoștinței (a gnozei). Acesta este adevărul simplu, spre care îl duce mintea pe cel ce s-a eliberat de nălucirile sensibile și raționale care și-au supus partea vitală a sufletului. Întâlnirea acestora, a biruinței și a înțelepciunii sau a bunătății și a adevărului, dezvăluie o singură slavă în cei în care se produce, iradiind lumina asemănării”.

Conceptul etic de dreptate în societatea iudaică și creștinism, este văzut ca o împletire a imanentului cu transcendentul, în toate acțiunile întreprinse. Omul a fost creat de Dumnezeu să se deplaseze în poziție verticală. Poziția verticală îi oferă un câmp vizual pe orizontală, pentru a-și găsi o țintă, spre care să se îndrepte, o țintă ce vizează un scop. O imagine sugestivă în acest sens – un om ce are în față un câmp vizual liber, în orice direcție privește observă în același timp, pământul și cerul unindu-se, formând o singură imagine, chiar dacă în realitate sunt două realități separate. Este imaginea inseparabilității imanentului cu transcendentul în acțiunile privind dreptatea.

Pornind de la această imagine, intrăm în zona eticii economice, fundamentată pe dreptate, corectitudine, adevăr și respect, valori universal acceptate. E important să înțelegem că, orice țintă, targhet ce vizează un scop în viitor, nu are o sustenabilitate de lungă durată, dacă despărțim cele două realități, cele două elemente vizuale, respectiv pământul și cerul, adică Dumnezeu și lumea. Recunoașterea demnității de conducător al unui popor, instituții, cetate, se certifică prin calitatea de a fi drept, virtute ce își are izvorul în Dumnezeu. Dreptatea impune respect și apreciere a fiecărei ființe umane. În ceea ce privește dreptatea, o cerință a funcției manageriale, proverbele afirmă faptul că munca apreciată și răsplătită corect, generează loialitate, creativitate și progres. „Un conducător prin dreptate face să propășească țara, iar cel ce pune dări grele o ruinează” (Pilde 29,4). Omul a primit porunca de a muncii pentru a-și dobândi cele necesare existenței sale, însă și pentru a se dezvolta în virtute. Nu orice muncă dezvoltă virtutea. Numai munca cinstită este considerată o virtute, o valoare etică umană. Omul virtuos este implicit și etic.

În scrierile sapiențiale, munca este asociată cu bogăția, iar lenea cu sărăcia. Contrastul muncă, hărnicie – lenevie, sunt teme etice mult dezbătute. În versetele alese se găsesc descrise diferite nuanțe etice, ale aspectelor referitoare la muncă și lenevie, timp prielnic de a muncii și

neprielnic de a lenevii. În privința bogăției, aceasta trebuie considerată un dar de la Dumnezeu, pentru care trebuie să-i aducem cinste (Sol 3,9-10). Aspectul etic justificativ al bogăției, este dobândirea acesteia prin dreptate și corectitudine: „Cântarul și cumpăna dreaptă sunt de la Domnul” (Pilde 16,11). Pe aceeași linie, se încadrează ca aspecte etice și tehnicile folosite în negocierea afacerilor, iar lipsa de etică se vedește prin dorința de a înșela spre a obține un preț mai mic sau de a vinde la supra preț. Pentru evitarea situațiilor ce pot pune în pericol activitatea economică, scrierile sapiențiale propun în prealabil, o consultare cu acei oameni capabili de a da o idee, un sfat - sfătuitoarii, consilierii. De asemenea rolul lor este de a ajuta la planificarea timpului, a resurselor umane și materiale disponibile, și astfel orice proiect, orice luptă pe plan economic are un procent ridicat de reușită. Atitudinea lipsită de etică, este condamnată în proverbe, prin punerea în antiteză a înțeleptului care-și asumă aceste învățături și a celui neînțelept care refuză și astfel devine un perdant.

În scrierile sapiențiale vom descoperii o împletire echilibrată între ascultarea învățăturii revelate și folosirea rațiunii, ce conferă omului puterea de a pătrunde în raționalitatea existentă a lucrurilor. Desăvârșirea personalității omului, este în strânsă legătură cu gradul de asumare a sistemului de valori etico-biblice revelate. Șansele dobândirea vieții fericite, cresc direct proporțional cu strădania virtuoaasă a omului.

Omul, care sesizează aceste valori, însușindu-și-le și se străduindu-se să respecte învățăturile Sfintei Scripturi, este numit înțelept - sau mai bine spus susținătorul standardelor etice eterne. Astfel, putem spune că istoria eticii în toate domeniile ei, își are bazele în Cel ce a rânduit legile, principiile, argumentele, prin intermediul cărora să fie guvernat întregul univers. Etica scrierilor sapiențiale este o etică teocentrică, ce comprimă întreaga învățătură în porunca iubirii lui Dumnezeu și a aproapelui ca pe tine însuși, o învățătură care ar putea fi soluția, pentru a birui nedreptatea în toate formele ei. Scrierile sapiențiale au influențat și influențează în continuare existența umană. Ele conțin principii cu un potențial ridicat de înfăptuire a dreptății, în angajamentul relațional, specific ființei omenești. Având în vedere că au un conținut revelat, un fundament teocentric, cred că prin intermediul lor întreaga lume ar beneficia de o etică, având ca imperativ nu dreptatea, ci iubirea ca model al iubirii divine, ce depășește orice principiu etic existent.

Reîntemeierea eticii profesionale în orice domeniu, pe fundamentul etic al iubirii, ar spulbera incertitudinile în privința dreptății. Scrierile sapiențiale prin profunzimea lor spirituală și rațională în același timp, se pot constitui în sursă de reevaluare a eticii actuale. Prin intermediul acestor scrieri universal valabile, omul conștient de menirea sa, împărtășește

aceste învățături, își imprimă etica divină în ființa sa, la timpul prezent și viitor în acest immanent existențial, continuând cu viitorul nesfârșit al transcendentului.

Scrierile sapiențiale sunt menite să confirme argumentat, imperativul etic al formării sau conformării omului după percepțele revelate ale Sfintei Scripturi. „Interpretarea Sfintei Scripturi se face în perspectiva regăsirii/redobândirii veșniciei, deci nu poate fi o simplă sau complexă morfologie istorică lingvistică culturală, [...] sau de orice fel. Veșnicia nu este o zonă a morfi-urilor, ci a realităților duhovnicești, integre și nesticăcioase. Dacă rămânem, de exemplu în simplul fapt al identificării filologice sau istorice, nu am făcut altceva decât să găsim și să vorbim despre ceva ce moare”. Înțelepciunea este o știință a Duhului. Ea nu umbrește știința umană, ci o potențează.

Prin învățătura scrierilor sapiențiale, se urmărește promovarea binelui în interesul întregului popor și formarea de oameni cu principii stabile în virtutea binelui. Progresul unui popor depinde în mare măsură de moralitatea asumată. Etica scrierilor sapiențiale, propune o bogată și diversificată paletă de soluții impregnate de moralitate, ce trebuie să devină un imperativ etic, pentru a atinge un grad de civilizație dominat de virtutea binelui și dreptății, o conformare la cerințele divine. Dacă principalul mijloc urmărit de înțeleptul Solomon și a celor ce au întocmit corpusul scrierilor sapiențiale a fost educarea poporului israelit în lumina învățăturilor revelate ale Sfintei Scripturi, astăzi ele se adresează tuturor celor ce doresc să instaureze o împărăție a binelui încă de pe acest pământ. Cărțile de înțelepciune – Iov, Cartea înțelepciunii lui Solomon, Cartea înțelepciunii lui Isus fiul lui Sirah (Eclesiasticul) – sunt cărți ce au fost compuse în perioadele exilice și postexilice. Standardele etice din conținutul acestor scrieri, sunt într-o legătură indisolubilă cu toată scrierile revelate din cuprinsul Vechiului și Noului Testament. Standardele etice exprimate în diferitele forme literare, trebuie înțelese ca idealuri sau reguli pentru care oamenii s-au luptat cu perseverență, a fi puse în aplicare în viața personală spre a fi bineplăcuți lui Dumnezeu. Însă nu toate sunt acceptate în creștinism, iar un exemplu elocvent este legea talionului.

Caracterul ontologic al scrierilor sapiențiale, reiese din dorința exprimată de Dumnezeu în cartea Levitic: „Fi-ți sfinți” (Lev 19,2), o cerință imperativă dar nu restrictivă. Omul are libertatea alegerii, însă înnoirea omului spre a deveni o faptură nouă, este direct proporțional cu progresul în virtutea ascultării și împlinirii poruncilor în practica de zi cu zi. În acest sens Ioan Gh. Savin susține că „îndumnezeirea și etica nu sunt fenomene separate”. O concluzie pertinentă în acord cu această afirmație, cerința îndumnezeirii omului, văzută implicit ca imperativ etic, există încă din momentul creerii omului.

Etica scrierilor sapiențiale nu dorește schimbarea direcției eticilor profesionale actuale, ci o completare și chiar desăvârșirea lor. Asumarea poruncii iubirii, oferă consistența morală a implicării etice în relație cu oamenii și cu Dumnezeu. De vreme ce Dumnezeu este Creatorul universului, rezultă că regula lui divină ar trebui privită ca un imperativ universal. Legile lui Dumnezeu, au fost deci relevante atât pentru Israel, cât și pentru popoarele altor națiuni. Cerințele adresate poporului ales în (Lev 20,22-24), au valabilitate pentru toți cei ce acceptă să facă parte din poporul lui Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIA

I. Ediții ale Sfintei Scripturi

- *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. Karl Elliger și Wilhelm Rudolph (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1987).
- *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX*, ed Alfred Rahlfs (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935).
- *Biblia Sacra, Iuxta Vulgatam Versionem* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1975).
- *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament – 1688*, ediția Sfântului Sinod (București: EIBMO, 1997).
- *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament* (București, Fundația pentru literatură și artă *Regele Carol II*, 1936).
- *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a celei nouă*, ediția Sfântului Sinod (București: Tipografia Cărților Bisericești, 1914).
- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediția Sfântului Sinod (București: EIBMO, 1988).
- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, (București: EIBMO, 2001).

II. Dicționare, lexicoane, enciclopedii, concordanțe, gramatici, manuale, cărți de cult

- ACHTEMEIER, Paul J., *Harper's Bible Dictionary* (San Francisco: Harper & Row Publishers, 1985).
- APOSTOL, Pavel et. al., *Dicționar de filozofie* (București: Editura Politică, 1978).
- BALZ, Horst Robert, Gerhard SCHNEIDER, *Exegetical Dictionary of the New Testament*, vol. 1 (Grand Rapids: Eerdmans, 1990).
- BEITZEL, Barry J., *Biblica: Atlasul Bibliei* (București: Litera Internațional, 2011).
- BROMILEY, Geoffrey W., *The International Standard Bible Encyclopedia*, vol. 2 (Grand Rapids: Eerdmans publishing company, 1988).
- COTEANU Ion et. al., *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* (București: Univers Enciclopedic, 1996).
- DOUGLAS, J. D. et. al., *DB* (Oradea: Editura Cartea Creștină, 1995).
- DYER, Charles et. al., *Nelson's Old Testament Survey: Discover the Background, Theology and Meaning of Every Book in the Old Testament* (Nashville: Word Inc, 2001).
- ELWELL, Walter A., COMFORT, Philip Wesley, *Tyndale Bible Dictionary* (Wheaton: Tyndale House Publishers, 2001).
- FREEDMAN, David Noel, *ABD*, vol. 6 (New York : Doubleday, 1996).
- FREEDMAN, David Noel, MYERS, Allen C., BECK, Astrid B., *Eerdmans Dictionary of the Bible* (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Co., 2000).
- HARRIS, Robert Laird, ARCHER, Gleason Leonard, WALTKE, Bruce K., *Theological Wordbook of the Old Testament* (Chicago: Moody Press, 1999).
- MALHERBE, Michel, *Enciclopedia religiilor*, vol. 2 (București: Nemira, 2013).

- MALHERBE, Michel, *Enciclopedia religiilor*, vol. 2 (București: Nemira, 2013).
- MCKANE, William, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah* (Edinburgh: T&T Clark International, 1986).
- MYERS, Allen C., *The Eerdmans Bible Dictionary* (Grand Rapids: Eerdmans, 1987).
- PACKER, James Innell, TENNEY, Merrill Chapin, WHITE, William, *Nelson's Illustrated Manners and Customs of the Bible* (Nashville: Thomas Nelson, 1997).
- RADMACHER, Earl D., ALLEN, Ronald Barclay, *Nelson's New Illustrated Bible Commentary* (Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1999).
- SILLAMY, Norbert, *Dicționar de psihologie*, trad. Leonard Gavrilu (București: Univers Enciclopedic, 1996).
- SOANES, Catherine, STEVENSON, Angus, *Concise Oxford English Dictionary* (Oxford: Oxford University Press, 2004).
- STRONG, James: *ECB: Showing Every Word of the Text of the Common English Version of the Canonical Books, and Every Occurrence of Each Word in Regular Order* (Ontario: Woodside Bible Fellowship, 1996).
- VILLER, M. et. al., *DS, Doctrine et histoire*, vol. 14 (Paris: Beauchesne, 1990).
- WEBSTER, Merriam, *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (Springfield: Merriam-Webster, 2003).
- WOOD, D. R. W., *New Bible Dictionary* (Westmont: InterVarsity Press, 1996).
- YOUNGBLOOD, Ronald F., BRUCE, F.F., HARRISON R. K., *Nelson's New Illustrated Bible Dictionary* (Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1995).

III. Resurse iudaice

- WIGODER, Geoffrey, *Enciclopedia iudaismului*, trad. Radu Lupan și George Weiner (București: Hasefer, 2006).
- FLAVIUS, Josephus, *Antichități iudaice* (București: Hasefer, 1999).

IV. Resurse patristice

- CLEMENT ALEXANDRINUL, „Stromatele,” în *PSB* 5, trad. Dumitru Fecioru (București: EIBMBOR, 1982).
- IEROMONAHUL CHIRIL, *Din înțelepciunea Sfinților Părinți ai Bisericii și a vechilor filozofi greci* (Bacău: Editura Bunavestire, 2011).
- ILIE ECDICUL, „Culegere din sentințele înțelepților,” în *Filocalia* 4, trad. Dumitru Stăniloae (București: Humanitas, 2000).
- ORIGEN, „Despre principii,” în *PSB* 8, trad. Teodor Bodogae (București: EIBMBOR, 1982).
- SF. ANTONIE CEL MARE, „Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare,” în *Filocalia* 1, trad. Dumitru Stăniloae (București: Humanitas, 1999).
- SF. DIADOH AL FOTICEII, „Cuvânt ascetic,” *Filocalia* 1 (București: Harisma, 1999).
- SF. GRIGORIE DE NYSSA, „Scrieri, partea I,” în *PSB* 29, trad. Dumitru Stăniloae și Ioan Buga (București: EIBMBOR, 1982).

- SF. GRIGORIE PALAMA, „Despre cunoștința naturală,” în *Filocalia* 7 (București: Humanitas, 1997).
- SF. IOAN CASIAN, „Cuvânt plin de mult folos,” în *Filocalia* 1, trad. Dumitru Stăniloae (București: Harisma, 1999).
- SF. IOAN CASIAN, „Despre înfrânarea pântecelui,” în *Filocalia* 1, trad. Dumitru Stăniloae (București: Harisma, 1999).
- SF. IOAN GURĂ DE AUR, „Omilii la Facere,” în *PSB* 21, trad. Dumitru Fecioru (București: EIBMBOR, 1987).
- SF. ISIHIE SINAITUL, „Cuvânt despre trezvie,” în *Filocalia* 6, trad. Dumitru Stăniloae (București: Harisma, 2000).
- SF. MACARIE EGIPTEANUL, „Apoftegme,” în *PSB* 12, trad. Maria-Iuliana Rizeanu, Florin Filimon și Ilie Toader (București: Basilica, 2014).
- SF. MACARIE EGIPTEANUL, „Omilii,” în *PSB* 12, trad. Maria-Iuliana Rizeanu, Florin Filimon și Ilie Toader (București: Basilica, 2014).
- SF. MARCU ASCETUL, „Despre Botez,” în *Filocalia* 1, trad. Dumitru Stăniloae (București: Harisma, 1999).
- SF. MARCU ASCETUL, „Despre cei ce-și închipuie,” în *Filocalia* 1, trad. Dumitru Stăniloae (București: Harisma, 1999).
- SF. MARCU ASCETUL, „Despre legea duhovnicească,” în *Filocalia* 1, trad. Dumitru Stăniloae (București: Humanitas, 1999).
- SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, „Ambigua,” în *PSB* 80, trad. Dumitru Stăniloae (București: EIBMBOR, 1983).
- SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, „Cele patru sute de capete despre dragoste,” în *Filocalia* 2, trad. Dumitru Stăniloae (București: Humanitas, 1999).
- SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie,” în *Filocalia* 3, trad. Dumitru Stăniloae (București: Humanitas, 1999).
- SF. NICHITA STITHATUL, „Cele 300 de capete despre făptuire,” în *Filocalia* 6, trad. Dumitru Stăniloae (București: Humanitas, 2004).
- SF. NICODIM AGHIORITUL, *Deprinderi duhovnicești* (Alba Iulia: Editura Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, 1995).
- SF. NIL ASCETUL, „Cuvânt ascetic foarte trebuincios și folositor,” în *Filocalia* 1 (București: Humanitas, 1999).
- SF. TALASIE LIBIANUL, „Despre Dragoste,” în *Filocalia* 4 (București: Harisma, 2000).
- SF. VASILE CEL MARE, „Epistole,” în *PSB* 3 (în Epistola a II-a, *PSB* 3, trad. Teodor Bodogae (București: Basilica, 2010).
- SF. VASILE CEL MARE, „Omilii și cuvântări,” în *PSB* 1, trad. Dumitru Fecioru (București: Basilica, 2009).
- SF. VASILE CEL MARE, „Scrisori morale și ascetice,” în *PSB* 5, trad. Dumitru Fecioru (București: Basilica, 2013).
- TALASIE LIBIANUL, „Despre Dragoste,” *Filocalia* 4 (București: Harisma, 2000).
- VOICU, Sever J., *Apocrypha*, în *ACCSOT* 15 (Downers Grove: InterVarsity Press, 2010).

V. Comentarii biblice

- BARTON, George Aaron, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Ecclesiastes*, (New York: Scribner, 1908).
- BROWN William P., *Ecclesiastes*, în *INT* (Louisville: John Knox Press, 2000).
- BRYAN, Jesse et. al., *Comentario Bíblico Mundo Hispano Oseas-Malaquías* (El Paso: Editorial Mundo Hispano, 2003).
- CARRO, Daniel, POE, José Tomás, ZORZOLI, Rubén O., *Comentario Bíblico Mundo Hispano Proverbios-Cantares* (El Paso: 1993).
- CHARLES, Robert Henry, *Commentary on the Apocrypha of the Old Testament*, vol. 1 (Bellingham, Logos Research Systems, Inc.,2004).
- CLARK, David J., MUNDHENK, Norm, *A Translator's Handbook on the Book of Micah* (London/New York: UBS, 1982).
- CLARKE, Adam, *Proverbs*, în *Clarke's Commentary* (Oregon: Ages Software, 1999).
- Cristian BĂDILIȚĂ et. al., *Septuaginta*, vol. 2 (București: Polirom, 2011).
- David J. A. CLINES, *Job 1-20*, în *WBC 17* (Dallas: Word Incorporated, 2002).
- DRIVER, Samuel Rolles, George Buchanan GRAY, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Job* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1921).
- ELWELL, Walter A., *Evangelical Commentary of the Bible* (Grand Rapids: Baker Book House).
- FLEMING, Donald C., *Concise Bible Commentary* (Chattanooga: AMG Publishers, 1994).
- FRETHEIM, Terence E., *Exodus*, în *INT* (Louisville: John Knox Press, 1991).
- GARRETT, Duane A., *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, în *NAC 14* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1993).
- GRAY , George Buchanan, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Isaiah 1-39* (New York: Scribner's Sons, 1912).
- HAYFORD, Jack W., *Hayford's Bible Handbook* (Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1995).
- HENRY, Matthew, *Comentario De La Biblia Matthew Henry En Un Tomo* (Miami: Editorial Unilit, 2003).
- HENRY, Matthew, *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible: Complete and Unabridged in One Volume* (Peabody: Hendrickson, 1996).
- HENRY, Matthew, *Matthew Henry's Concise Commentary* (Oak Harbor: Logos Research Systems, 1997).
- HERNÁNDEZ, Eduardo A., *LBLA – Biblia De Estudio* (La Habra: Casa Editorial para La Fundacion Biblica Lockman, 2003).
- HUBBARD, David A., OGILVIE, Lloyd J., *Ecclesiastes, Song of Solomon*, în *The Preacher's Commentary Series 16* (Nashville: Thomas Nelson Inc, 1991).
- HUBBARD, David A., OGILVIE, Lloyd J., *Proverbs*, în *The Preacher's Commentary Series 15* (Nashville: Thomas Nelson Inc, 1989).
- HUGHES, Robert B., LANEY, J. Carl, *Tyndale Concise Bible Commentary* (Wheaton: Tyndale House Publishers, 2001).

- JAMIESON, Robert, FAUSSET, A. R., BROWN, David, *A Commentary, Critical and Explanatory, on the Old and New Testaments* (Oak Harbor: Logos Research Systems, 1997).
- KEIL, Carl Friedrich, DELITZSCH, Franz, *Commentary on the Old Testament* (Peabody: Hendrickson Publishers, 2002).
- MACDONALD, William, FARSTAD, Arthur, *Believer's Bible Commentary: Old and New Testaments* (Nashville: Thomas Nelson, 1997).
- MACINTOSH, A. A., *A Critical and Exegetical Commentary on Hosea* (Edinburgh: T&T Clark International, 1997).
- MAIER, Gerhard, *Evanghelia după Ioan*, vol. 6-7 (Korntal: Lumina lumii, 1999).
- MAIER, Gherhard, *Evanghelia după Marcu*, în *Comentarii la Noul Testament 3* (Korntal: Lumina lumii, 1999).
- MAYS, James Luther, *Harper's Bible Commentary*, (San Francisco: Harper & Row Publishers, 1988).
- MCCREESH, Thomas P., *Literatura Sapiențială*, în *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură 5*, trad. Dumitru Groșan (Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2009).
- MCGEE, J. Vernon, *Thru the Bible Commentary*, vol. 3 (Nashville: Thomas Nelson, 1997).
- MILLER, John W., *Proverbs*, în *Believers Church Bible Commentary* (Scottsdale: Herald Press, 2004).
- MURPHY, Rowland E., *Proverbs*, în *WBC* (Dallas: Word Incorporated, 2002).
- OESTERLEY, William Oscar Emil, *The Wisdom of Jesus the Son of Sirach or Ecclesiasticus* (Cambridge: Cambridge University Press, 1912).
- OUIMET, J. Robert, *Spirituality and Management in search of an organization that shines* (Quebec: To God Go Foundation, 2008).
- PERDUE, Leo G., *Proverbs*, în *INT*, vol. 1 (Louisville: Westminster John Knox Press, 2000).
- PFEIFFER, Charles F., *The Wycliffe Bible Commentary: Old Testament* (Chicago: Moody Press, 1962).
- RADMACHER, Earl D., ALLEN, Ronald Barclay, *Nelson Study Bible: New King James Version* (Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1997).
- REYBURN, William David, *A Handbook on the Book of Job* (New York: UBS, 1992).
- REYBURN, William David, FRY, Euan McG., *A Handbook on Proverbs* (New York: UBS, 2000).
- RICHARDS, Larry, RICHARDS, Lawrence O., *The Teacher's Commentary* (Wheaton: Victor Books, 1987).
- ROOP, Eugene F., *Genesis*, în *Believers Church Bible Commentary* (Scottsdale: Herald Press, 1987).
- SKEHAN Patrick W., DI LELLA Alexander A., *The Wisdom of Ben Sira: A new translation with notes, introduction and commentary* (New Haven: Yale University Press, 1995).
- SPENCE-JONES, H. D. M., *Job*, în *The Pulpit Commentary* (Bellingham: Logos Research Systems, 2004).

- SPENCE-JONES, H. D. M., *Proverbs*, în *The Pulpit Commentary* (Bellingham: Logos Research Systems, 2004).
- SPURGEON, Charles H., *Psalms*, în *Crossway Classic Commentaries* (Wheaton: Crossway Books, 1993).
- *The Open Bible: New King James Version* (Nashville: Thomas Nelson Publishers).
- TOY, Crawford Howell, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Proverbs* (New York: Scribner's Sons, 1899).
- WALVOORD, John F., ZUCK, Roy B., *The Bible Knowledge Commentary: An Exposition of the Scriptures*, vol. 1 (Wheaton: Victor Books, 1983).
- WHITLOCK, Luder G., SPROUL, R. C., WALTKE Bruce K., SILVA Moisș, *Reformation Study Bible: Bringing the Light of the Reformation to Scripture – New King James Version* (Nashville : Thomas Nelson, 1995).
- WILLMINGTON H. L., *Willmington's Bible Handbook* (Wheaton: Tyndale House Publishers, 1997).

VI. Cărți de specialitate

- ABRUDAN, Dumitru, *Cărțile didactico poetice*, (Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga, 2001).
- ABRUDAN, Dumitru, CORNÎTESCU, Emilian, *Arheologie biblică* (București: EIBMBOR, 1994).
- ABRUDAN, Ioan, *Cultură Managerială* (Cluj-Napoca: Digital Data, 2012).
- ALBULESCU, Ion, *Morală și educație* (Cluj-Napoca: Eikon, 2008).
- ALDEN, Robert L., *Job* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2001).
- ANANIA, Bartolomeu Valeriu, *Doctor Honoris Causa – Universitatea Babeș Bolyai* (Cluj-Napoca: Renașterea, 2001).
- ANANIA, Bartolomeu Valeriu, *Introducere în citirea Sfintei Scripturi* (Cluj-Napoca: Renașterea, 2001).
- ARISTOTEL, *Etica Nicomahică*, trad. Stella Petecel (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988).
- BANU, Ion, *Profeții biblici vorbind filozofiei* (București: Editura Științifică, 1994).
- BASARAB, Mircea, *Interpretarea Sfintei Scripturi în Biserica Ortodoxă* (Cluj-Napoca: Alma Mater, 2005).
- BĂDESCU, Valentin Stelian, *Etica în afaceri* (București: Pro Universitaria, București, 2014).
- BERGSON Henri, *The Two Sources of Morality and Religion* (New York: Doubleday and Co., 1935).
- BLĂJAN, Ștefan, MARIN, Florea, *Iuliu Hațieganu în cuvinte înțelepte* (București: Editra Medicală, 1984).
- BOBOC, Raluca, *Reprezentări ale corpului în imaginarul biblic: Cartea Proverbelor* (Oradea: Ratio et Revelatio, 2015).
- BRĂTESCU, Gheorghe, *Etica medicală* (București: Editura Științifică, 1969).
- BRECK, John, *Darul sacru al vieții* (Cluj- Napoca: Patmos, 2003).
- BUCHIU, Ștefan, *Ortodoxie și secularizare* (București: Libra, 1999).

- BURCEA, Nelu, *Etica în afaceri: o perspectivă teologică* (București: Editura Universitară, 2010).
- CARREL, Alexis, *Omul, ființă necunoscută*, trad. Lia Busuioceanu (București: Tedit F.Z.H., 1998).
- CHERRY, Reginald B., *Healing Prayer: God's Divine Intervention in Medicine, Faith, and Prayer* (Nashville: Thomas Nelson, 1999).
- CHIRILĂ, Ioan, *Fragmentarium exegetic filonian. Nomothetica. Reperre exegetice la Decalog*, vol. 2 (Cluj-Napoca: Limes, 2003).
- CHIRILĂ, Ioan, *Sfânta Scriptură – Cuvântul cuvintelor* (Cluj-Napoca: Renașterea, 2010).
- CHIRILĂ, Pavel, *Conceptul de medicină creștină* (București: Editura Christiana, 2001).
- CHIRILĂ, Pavel, MUNTEANU Teofan, *Psihologia în textele Sfintei Scripturi* (București: Christiana, 2012).
- CHIRILĂ, Pavel, MUNTEANU, Teofan, *Psihologia în textele Sfintei Scripturi* (București: Christiana, 2012).
- CHIRILĂ, Pavel, *Vindecarea* (București: Christiana, 2009).
- CHIȚESCU, Nicolae, *Problema Educației la popoarele vechi* (București: Cartea de aur, 1939).
- CLEMENT, Olivier, *Întrebări asupra omului* (Alba Iulia: Episcopia Ortodoxă Română Alba Iulia, 1997).
- COBIANU, Elena, *Etică și politică în antichitate* (București: Arvin Press, 2003).
- COBIANU, Elena, *Interdisciplinaritatea eticii*, (București: Printech, 2000).
- Codul de procedură civilă, Legea nr.134/2010, Ministerul Justiției, Ed. oficială 2012 (Onești: Magic Print, 2012).
- COJOCARU, Aurel, *Istoria Medicinii*, vol. 1 (Târgu-Mureș: Universitatea de Medicină și Farmacie Târgu-Mureș, 1995).
- COMAN, Constantin, *Dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea oamenilor*, (București: Editura Bizantină, 2010).
- COSMA, Sorin, *Virtutea și razele ei de lumină*, (Reșița: Banatica, 1999).
- COSTINER, Maria, *Timp Psihologic – aspecte patologice* (București: Editura Medicală, 1978), 118.
- CRANE, Andrew, MATTEN, Dirk, *Business Ethics. A European Perspective*, (Oxford: Oxford University Press, 2004).
- DANION, Vasile, *Despre înfruntarea bolii* (București: Sophia, 2004).
- DE BEAUREGARDE, Marc Antoine Costa, *Rugați-vă neîncetat*, trad. Rodica Buga și Nicolai Buga (București: EIBMBOR, 1998).
- DELEANU, Ioan, *Drepturile fundamentale ale părților în procesul civil* (București: Universul Juridic, 2008).
- DULCAN, Dumitru Constantin, *Către noi înșine*, vol. 1 (Cluj-Napoca: Eikon, 2010).
- DULCAN, Dumitru Constantin, *Inteligența materiei* (Cluj-Napoca: Eikon, 2009).
- DURA, Nicolae, *Propovăduirea Cuvântului și Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de Mântuire* (București: EIBMBOR, 1998).

- ELIADE Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 1 (București: Editura științifică, 1991).
- EMESE, Florian, *Dreptul familiei* (București: C.H. Beck, 2011).
- FEINBERG, John S., Paul D. FEINBERG, *Ethics for a Brave New World* (Wheaton: Crossway Books, 1993).
- FELEA, Ilarion V., *Pocăința* (București: Scara, 2000).
- GEISLER, Norman L., *Filozofia religiei*, trad. R.A. Audra și C. Brereton (Oradea: Cartea Creștină, 1999).
- George Edward MOORE, *Principia Ethica* (London: Cambridge University Press, 1959).
- GOLDBERG, Louis, *Proverbs* (Chicago: Moody Bible Institute, 1983).
- Goleman, Daniel, *Inteligența emoțională*, trad. Irina-Margareta Nistor, Curtea Veche Publishing, București, 2001
- GOLEMAN, Daniel, *Inteligența emoțională*, trad. Irina-Margareta Nistor (București: Curtea Veche, 2001).
- HARGHEL, Cristian, HARGHEL, Adrian, *Medicina iubirii* (București: Andreas Print, 2016).
- HAȚIEGANU, Iuliu, *Tratat de semiologie și patologie medicală*, vol. 1 (Cluj-Napoca: Cartea Românească, 1934).
- HENKEL, Jurgen, *Îndumnezeire și etica iubirii în Spiritualitatea ortodoxă: Ascetica și Mistica părintelui Dumitru Stăniloae*, trad. Ioan Jr. Ică (Sibiu: Deisis, 2006).
- HERACLIT DIN EFES, *Antologie filozofică. Filozofia antică*, vol. 1 (București: Minerva, 1975).
- ICĂ, Ioan Jr., MARANI, Germano, *Gândirea socială a Bisericii – Fundamente, documente, analize, perspective* (Sibiu: Deisis, 2002).
- IVANEȘ, Stela-Maria, IVANEȘ, Constantin, *Către noi înșine*, vol. 2 (Cluj-Napoca: Eikon, 2013).
- KNIGHT, Judson, MCCONNELL, Stacy A., BAKER, Lawrence W., *Ancient Civilizations: Almanac*, vol. 1 (Detroit: UXL, 2000).
- KNOWLES, Andrew, *The Bible Guide* (Augsburg: Minneapolis, 2001).
- KORTNER, Ulrich H.J., *Curs fundamental de etica îngrijirii*, vol. 1 (Sibiu: Schiller, 2012).
- LARCHET, Jean-Claude, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții* (București: Sophia, 2006).
- LARCHET, Jean-Claude, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții* (București: Sophia, 2006).
- LELORD, Francois, ANDRE, Christophe, *Cum să ne purtăm cu persoanele dificile*, trad. Camelia Balamaci (Iași: Trei, 1998).
- LEMASTERS, Philip, *Credința uitată: vechi adevăruri din răsăritul creștin pentru creștinii contemporani*, trad. Mădălin Enciu (Iași: Doxologia, 2016).
- MACARTHUR, John Jr., *The MacArthur Study Bible* (Nashville: Word Pub., 1997).
- MANTZARIDIS, Georgios, *Morala creștină* (București: Editura Bizantină, 2006).
- MARGA, Andrei, *Argumentarea* (Cluj-Napoca: Fundația Studiilor Europene, 2006), 26.

- MIHAELA, Tăbârcă, *Drept procesual civil, Teoria Generală*, vol. 1 (București: Universul Juridic, 2013).
- MIHĂLCESCU, Irineu, *Păcatul originar și urmările lui* (Huși: Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1994).
- MINCU, Ion, *Filozofie și Medicină* (București: Ed. Medicală, 1978).
- MLADIN, Nicolae, *Poruncă și libertate: prelegeri de morală ortodoxă*, (Cluj-Napoca: Renașterea, 2013).
- MUREȘAN, Vianu, *Heterologie, Introducere în etica lui Levinas* (Cluj-Napoca: Limes, 2006).
- PAVEL, Aurel, *Vechiul Testament – perspective misionare* (Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga, 2002).
- PAVELCU, Vasile, *Metamorfozele lumii interioare* (Iași: Junimea, 1976).
- PÂNDARU, Mariana, CIOATĂ, Dan, *Medicina ca misiune* (Deva: Călăuza, 2014).
- PLĂIAȘ, Ioan, *Negocierea afacerilor* (Cluj-Napoca: Risoprint, 2007).
- RICHARDS, Lawrence O., *The Bible Readers Companion* (Wheaton: Victor Books, 1991).
- ROBERTS, Alexander, James DONALDSON *The Ante-Nicene Fathers 7* (Oak Harbor : Logos Research Systems, 1997).
- SAFTA-ROMANO, Eugeniu, *Arhietipuri Juridice în Biblie*, (Iași: Polirom, 1997).
- SÂRBU Tănase, *Etică: Valori și Virtuți morale* (Iași: Editura Societății Academice „Matei Teiu Botez”, 2005).
- SEMEN, Petre, *Arheologia Biblică în actualitate* (Iași: Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1997).
- SEN, Amartya, *Dezvoltarea ca libertate*, trad. Cristina Ionescu și Nora Chiriță (București: Editura Economică, 2004).
- SOLOMON, R. C., *Ethics and excellence. Cooperation and Integrity in Business* (Oxford: Oxford University Press, 1993).
- SPINOZA, Baruch, *Etica* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981).
- SPROUL, Robert Charles, *Following Christ* (Wheaton: Tyndale House Publishers, 1996).
- STĂNILOAE, Dumitru, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu* (Craiova: Editura Mitropoliei Olteniei, 1987).
- STĂNILOAE, Dumitru, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului* (Craiova: Omniscop, 1993).
- STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1 (București: EIBMBOR, 1996).
- STĂNILOAE, Dumitru, *Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie* (Cluj-Napoca: Dacia, 1993).
- STEGĂROIU, Dan C., *Bazele dinamicii relaționale pentru conducători* (Cluj-Napoca: Risoprint, 2007).
- STEWART, Gary, *Basic Questions on Alternative Medicine: What Is Good and What Is Not?* (Grand Rapids: Kregel Publications, 1998).
- VAMOSH, Miriam Feinberg, *Hrana din timpurile biblice* (București: Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2009).

- VLACHOS, Hierotheos, *Boala și tămăduirea sufletului în tradiția ortodoxă* (București: Sofia, 2002).
- WIERSBE, Warren W., *Be Patient – An Old Testament Study* (Wheaton: Victor Books, 1996).
- WIERSBE, Warren W., *Be Skillful – An Old Testament Study* (Wheaton: Victor Books, 1996).

VII. Studii de specialitate publicate în reviste sau volume colective

- ABRUDAN, Ioan, „Religia ca sursă de inspirație pentru management,” *RMIE* 3 (2013).
- ANANIA, Bartolomeu, „Cuvânt de înțelepciune,” în *Medicii și Biserica*, vol. 7, ed. Mircea Gelu Buta (Cluj-Napoca, Renașterea, 2009).
- BARTON, John, „Approaches to Ethics in the Old Testament,” în *Beginning Old Testament Study*, ed. John Rogerson (St. Louis: Charlice Press, 1998); Eryl W. DAVIES, „The Bible in Ethics”, în *The Oxford Handbook of Biblical Studies*, ed. J.W. Rogerson and Judith M. Lieu (New York: Oxford University Press, 2006).
- BOBRINSKOY, Boris, „Chipul lui Dumnezeu în centrul tainei persoanei,” în *Bioetica și taina persoanei: perspective ortodoxe* (București: Editura Bizantină, 2006).
- BRĂTESCU, Gheorghe, „Medicina și Filozofia în Antichitate,” în *Filozofie și Medicină* (București: Editura Medicală, 1978).
- BUIA, Ana Maria, „Teologie și morală în etica de afaceri – Rolul viziunii creștin-ortodoxe în regândirea sistemului economic mondial,” *T* 8 (2014).
- CHERRY, Mark J. și Ana S. ILTIS, „De ce bioetica creștină ortodoxă a lui H. Tristram Engelhardt jr. este atât de anticulturală,” în *La temelile bioeticii creștine: eseuri critice asupra gândirii lui H. Tristram Engelhardt jr.*, ed. Ana Smith Iltis, Mark J. Cherry, Maria Aluaș, Cezar Login și Dumitru Vanca (Cluj-Napoca: Renașterea, 2011).
- CHIALDA, Mircea, „Îndatoriri moral-sociale după Decalog,” *ST* 9-10 (1956).
- CHIRILĂ, Ioan, „Bioetica seculară – Bioetica teologică – Sfânta Scriptură,” în *Medicină și Teologie*, ed. Mircea Gelu Buta (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2012).
- CHIRILĂ, Ioan, „«Viul – Ființă» și legile seculare ale vieții,” în *Medicii și Biserica*, vol. 5, ed. Mircea Gelu-Buta (Cluj-Napoca: Renașterea, 2007).
- CHIRILĂ, Ioan, „etică/morală, etnie și confesiune. Relevanțe biblice,” în *Ethos și Etnos, Aspecte teologice și sociale ale mărturiei creștine*, ed. Ștefan Iloaie (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2008).
- CHIRILĂ, Ioan, „Hrana Duhovnicească și hrana trupească – despre cumpătare și sănătate,” în *Medicii și Biserica*, vol. 2 , ed. Mircea Gelu Buta (Cluj-Napoca: Renașterea, 2004).
- CHIRILĂ, Ioan, „Kavod și Şekina – Slava lui Dumnezeu spre luminarea creaturii,” *AFTOCJ* 17 (2013-2014).
- CHIRILĂ, Ioan, „Omul, o unitate care moare pe părți?,” în *Medicii și Biserica*, vol. 7, ed. Mircea Gelu Buta (Cluj-Napoca: Renașterea, 2009).
- CHIRILĂ, Ioan, „Repere pentru o lectură duhovnicească a Sfintei Scripturi în viziunea exegetică a Sfântului Vasile cel Mare,” în *Studia Basiliiana* (București: Basilica, 2009).

- CHIRILĂ, Ioan, „Sfânta Liturghie – o slujire care transcende moartea,” în *Medicii și Biserica*, vol. 6, ed. Mircea Gelu Buta (Cluj-Napoca: Renașterea, 2008).
- CHIRILĂ, Ioan, „Sfânta Liturghie – o slujire care transcende moartea,” în *Medicii și Biserica*, vol. 6, ed. Mircea Gelu Buta (Cluj-Napoca: Renașterea, 2008).
- COMAN, Ioan G., „Elogiul minții conducătorului în omilia a XII-a a Sfântului Vasile cel Mare, intitulată «La începutul Proverbelor»”, în *Sfântul Vasile cel Mare închinare la 1630 de ani* (București: Basilica, 2009).
- Constantin GALERIU, „Sensul creștin al pocăinței,” *ST* 9-10 (1967).
- DEEL, Katharine J., „Wisdom,” în *Biblical Studies* ed. J.W. Rogerson, Judith M. Lieu (New York: Oxford University Press, 2006).
- DUMESNIL, René, „La médecine chez les Juifs,” în *Histoire Illustrée de la Médecine* (Paris: Librairie Plon, 1935).
- FRUNZĂ, Mihaela, „Considerații etice despre terapia prin rugăciune,” în *Etică și cultură profesională*, ed. Ion Copoeru, Nicoleta Szabo (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008).
- GUTHRIE, Douglas, *Medicine in the Bible*, in *A History of Medicine* (London: Thomas Nelson, 1960).
- HIFFLER, Claude, „Medicul în fața bolii și a morții – O poartă deschisă către lumea nevăzută”, în *Bioetica și taina persoanei: perspective ortodoxe*, (București: Editura Bizantină, 2006).
- HIFFLER, Claude, „Suntem din lume dar nu ai lumii,” în *Bioetica și taina persoanei: perspective ortodoxe* (București: Editura Bizantină, 2006).
- IACOB, Ramona, „Opinia studenților. Medicină și religie”, *Revista Română de Bioetică* 1 (2005).
- JURCA, Eugen, „Suferința psihologică și Sacramentul Reconcilierii,” în *Suferință și terapie: perspective teologice*, ed. Florin Dobrei (Alba Iulia: Reîntregirea; Deva: Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013).
- KEE, Howard Clark, „Medicine and Healing”, în *ABD*, vol. 4, ed. David Noel Freedman (New York: Doubleday, 1996), 661.
- KORTNER, Ulrich H.J., *Curs fundamental de etica îngrijirii*, vol. 1 (Sibiu: Schiller, 2012).
- MCGUCKIN, John, „Preocuparea cu studiul și harul străvederii duhovnicești; Problema înțelepciunii în tradiția ortodoxă, Ortodoxia,” *O* 2 (2013).
- MINCU, Ion, „Problema alimentației în epoca contemporană,” în *Filozofie și Medicină* (București: Editura Medicală, 1978).
- MISSATKINE, Serge, *Mistica Vechiului Testament*, în *Enciclopedia doctrinelor mistice* 1 (Timișoara: Amacord, 1997).
- MIU, Nicolae, „Psihologia sănătății,” în *Medicină și Teologie – în Honorem prof. univ. dr. Mircea Gelu Buta*, (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2012).
- NICOLESCU, Basarab, „Antropocen și terțul ascuns,” *T* 19 (2014).
- ROBERTI, Jean-Claude, „Moartea ușoară,” în *Bioetica și taina persoanei: perspective ortodoxe* (București: Bizantină, 2006).

- SĂHLEANU, Vasile, „Medici în mișcarea de idei a secolelor al XIX-lea și al XX-lea,” în *Filozofie și Medicină* (București: Editura Medicală, 1978).
- SEMEN, Petre, „Revelarea lui Dumnezeu în lume prin cuvânt,” *RT* 1 (2010).
- SIBANA, Alexandra, „Despre etica juridică a practicienilor din domeniul dreptului”, în *etică și cultură profesională*, ed. Ion Copoeru, Nicoleta Szabo (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008).
- STAMATIN, Laurențiu Nicolae, „Căsătoria în lumina Vechiului Testament,” *C* 1-2 (2016).
- TOFANĂ, Stelian, „Citirea și interpretarea Sfintei Scripturi – O viziune Hrisostomică mereu actuală,” în *Un neobosit slujitor al Bisericii Preasfințitul Episcop-Vicar Vasile Someșanul*, ed. Ioan Chirilă și Cristian Bârsu (Cluj-Napoca: Renașterea, 2008).
- VOICU, Diacon Constantin, „Teologia muncii la Sfântul Ioan Gură de Aur și actualitatea ei,” *MA* 3-5 (1975).

VIII. Resurse electronice

- Adam CLARKE, *Proverbs*, în *Clarke's Commentary* (Oregon: Ages Software, 1999): http://media.sabda.org/alkitab-11/LIBRARY3/CLA_VOL3.PDF.
- <http://www.jen.ro>.
- http://www.jen.ro/etica_files_0.html.
- <https://dexonline.ro/>.